

2024-04-22

Justitiedepartementet
Grundlagsenheten
103 33 STOCKHOLM

Lise Donovan
070-28 56 210
lise.donovan@tco.se

Remissvar angående SOU 2023:75

Stärkt konstitutionell beredskap

Refnr: Ju2023/02742

TCO har beretts tillfälle att yttra sig över betänkande *Stärkt konstitutionell beredskap*, SOU 2023:75, och inkommer härmed med kommentarer och synpunkter på de förslag eller konsekvenser av förslagen som är av särskilt intresse för TCO.

Bakgrund

Kommittén om beredskap enligt regeringsformen (kommittén) är en parlamentariskt sammansatt kommitté som har haft i uppdrag att utreda fyra deluppdrag som avser grundlagsfrågor och som ytterst handlar om hur Sverige styrs i krig m.m. och fredstida kriser. Det deluppdrag som TCO särskilt vill uppmärksamma gäller de nya möjligheter till normgivning i allvarliga fredstida kriser som kommittén föreslår ska tillkomma regeringen.

Kommitténs förslag om nya möjligheter till normgivning i allvarliga kriser

Kommittén föreslår att riksdagen ska kunna delegera föreskriftsrätt till regeringen vid allvarliga fredstida kriser på samma sätt som under krigsförhållanden. Det innebär att riksdagen ska kunna besluta om lagar med bemyndiganden till regeringen att meddela föreskrifter om till exempel köp, anställningar, begränsningar av rörelsefriheten och annat som ingår i det så kallade obligatoriska lagområdet, vilket hittills inte har kunnat delegeras till regeringen i fredstid.

Förslaget innebär att lagar med sådana bemyndiganden ska kunna beslutas av riksdagen dels i förväg, under normala förhållanden, dels under en pågående kris. För att regeringen ska kunna använda ett sådant bemyndigande ska det i båda fallen krävas ett så kallat aktiveringsbeslut. Aktiveringsbeslutet kan fattas av riksdagen om det råder en allvarlig fredstida krissituation och förhållandena kräver det. I undantagsfall ska dessutom regeringen själv kunna fatta ett sådant aktiveringsbeslut. Det ska enbart vara möjligt om det är uppenbart att riksdagens beslut inte kan avvaktas.

Därutöver föreslår kommittén att regeringen efter att ett sådant aktiveringsbeslut fattats i exceptionella fall ska kunna meddela föreskrifter på lagområdet *utan* att det finns ett bemyndigande i lag. Det gäller om ett dröjsmål skulle leda till avsevärt men för angelägna allmänna intressen. Regleringen är avsedd för akuta skeden av en kris, då det finns ett brådskande behov av nya föreskrifter på lagområdet där det inte finns något bemyndigande och det skulle få svåra följder att avvakta riksdagens behandling av ett lagförslag.

För sådana beslut föreslås en del begränsningar avseende giltighet i tid och krav på bekräftade beslut med vissa majoritetsförhållanden i riksdagen. Dessutom föreslås att riksdagen när som helst också ska kunna besluta att regeringen inte längre ska ha de särskilda befogenheterna att meddela föreskrifter. Dessutom kan riksdagen stifta lagar som ändrar eller upphäver regeringens föreskrifter, detta även när regeringen har fått särskilda befogenheter att meddela föreskrifter.

Slutligen föreslår kommittén att en motsvarande möjlighet för regeringen att i exceptionella fall meddela föreskrifter på lagområdet utan bemyndigande i lag ska införas även för krigsförhållanden.

TCO:s inställning

TCO kan inledningsvis konstatera att det de senaste åren har skett en oroväckande förändring av det politiska klimatet, inte bara i vår omvärld utan även i välutvecklade demokratier som Sverige. Ifrågasättandet av demokratin, de mänskliga rättigheterna samt alla människors lika värde och likhet inför lagen har blivit mer öppet och synligt. Individer, organisationer och partier uttrycker åsikter och lägger politiska förslag där bland annat den liberala demokratis institutioner, domstolarnas oberoende samt press- och yttrandefrihet sätts under hård press. TCO kan konstatera att demokratin aldrig har kunnat tas för given utan har under alla tider utmanats och hotats från olika håll och på olika sätt. Kända hot mot demokratin har fått förnyad aktualitet, men även nya hot har uppstått.

TCO instämmer i kommitténs bedömning att det finns ett behov av att stärka den konstitutionella beredskapen för fredstida krissituationer. Detta trots att erfarenheterna både från finanskrisen 2008/09 och Covid-19-pandemin 2020/22 visar att regering och riksdag på ett tillfredsställande sätt klarade av att enligt gällande lagstiftning bereda och stifta lagar på kort tid och under svåra omständigheter. TCO ser därför inte att det finns något överhängande behov att vidta så omfattande och långtgående ändringar av normgivningsmakten som kommittén föreslår. Det är ytterst angeläget att eventuella lagändringar görs varligt och med stor eftertänksamhet så att det inte öppnas upp möjligheter som kan missbrukas, överutnyttjas eller användas i andra situationer och för

andra syften än de som avsetts med ändringarna. Det krävs dessutom långt mer utvecklade resonemang när det gäller för vilka situationer och syften som förslagen är avsedda att tillämpas på än de som finns i betänkandet.

TCO anser att en rimlig utvidgning av normgivningsmakten är att riksdagen i fredstida krissituationer får bemyndiga regeringen att även på det obligatoriska lagstiftningsområdet meddela föreskrifter. TCO *tillstyrker* därför kommitténs förslag i denna del.

TCO anser vidare att regeringen, när det är uppenbart att (eller ännu bättre ”vid extraordinära förhållanden då”) riksdagens aktiveringsbeslut inte kan avvaktas, själv ska kunna fatta nödvändiga aktiveringsbeslut i enlighet med vad kommittén föreslår.

Dock anser TCO att regeringen inte ska kunna besluta om föreskrifter som kräver riksdagens bemyndigande men där erforderliga bemyndiganden saknas. Kommitténs förslag i denna del är alltför långtgående och ökar risken för att undergräva grundläggande demokratiska värden och rättigheter, till exempel inom den civilrättsliga delen av yttrandefrihetsområdet (bland annat meddelarskyddet inom offentligt finansierad privat verksamhet inom vård, skola och omsorg samt visseblåsarlagen). De skyddsåtgärder som föreslås, till exempel att underställa riksdagen frågan i efterhand för godkännande är nödvändiga och bra, men kommer inte i alla lägen att vara tillräckliga.

TCO *avstyrker* därför förslaget avseende allvarliga fredstida krissituationer i det nya 16 kap. regeringsformen som innebär att regeringen utan bemyndigande i lag kan meddela föreskrifter som normalt ska meddelas av riksdagen genom lag eller av regeringen med stöd av bemyndigande i lag.

Slutligen vill TCO betona att det är av största vikt att riksdagen behåller ensamrätten att ändra och upphäva grundlag, riksdagsordning eller lag om val till riksdagen och att denna reglering därför lämnas orörd, detta oavsett vilka lagstiftningsåtgärder som det aktuella utredningsförslaget leder till.

TJÄNSTEMÄNNENS CENTRALORGANISATION

Therese Svanström
Ordförande

Lise Donovan
Jurist